

Тема 1

Значення економічного аналізу та його роль в системі управління підприємством

1.1. Наукові основи економічного аналізу

1.2. Зміст, функції та завдання економічного аналізу

1.3. Місце та роль економічного аналізу в системі
управління підприємством

Питання для самоконтролю

1.1. Наукові основи економічного аналізу

Аналіз – досить об’ємне поняття, що лежить в основі всієї практичної та наукової діяльності людини. Аналітичні методи настільки поширені в науці, що найчастіше під словом “аналіз” розуміють будь-яке дослідження взагалі, як в природничих і суспільних науках, так і в практичній діяльності. Процедури аналізу є складовою частиною науково-практичного дослідження (прикладного або фундаментального) і зазвичай утворюють його першу стадію, коли дослідник переходить від простого опису складного явища до вивчення його будови.

У загальному розумінні аналіз (від грецького *analysis* – розкладання об’єкту, що вивчається, на частини, на властиві цьому об’єкту складові) є одним із методів пізнання явищ, предметів і процесів у природі та суспільстві. Щоб зрозуміти його сутність, необхідно розглянути філософське розуміння теорії пізнання.

На теорії наукового пізнання базується будь-яка наука як система знань¹. Вона є одним із фундаментальних і методологічних розділів філософії, вивчає можливості та закономірності пізнання від уявлень, понять, відчуттів до об’єктивної реальності, дійсності; всебічно досліджує етапи та форми пізнавального процесу, умови та критерії, досягаючи встановлення його достовірності та істинності.

Активною складовою процесу пізнання виступає людське мислення, яке є найвищою аналітико-синтетичною здатністю людського мозку. Досліджувані факти розглядаються як явища, події та форми руху матерії, які увійшли до сфери людського пізнання, стали предметом і надбанням людської діяльності. Згодом, факти проникають в науку, обробляються й зберігаються в ній, але вже не як самі явища чи події, а як їх описи, емпіричні знання.

¹ Наука, в широкому розумінні слова, – сукупність знань про природу, суспільство та мислення, що відображає досягнуте на кожному історичному етапі та відповідає ступеню усвідомлення об’єктивних законів розвитку природи та суспільства.

У процесі пізнання широко використовуються такі найважливіші інструменти, як аналіз, синтез, експеримент, моделювання. З аналізу починається осмислення наукових фактів.

Предмети і явища сприймаються людиною як щось ціле, єдине, без виділення окремих частин і властивостей, що обумовлює загальну картину сприйняття, але є недостатнім для пізнання окремого предмету чи явища. З метою вивчення досліджуваного предмету його необхідно розділити на складові частини, виділити окремі ознаки, що дозволить “зазирнути” всередину, зрозуміти внутрішню сутність і природу, залежність від різних факторів. Звідси, аналіз у вузькому розумінні – розподіл явища або предмета на його складові частини (елементи) для вивчення їх як частин цілого.

Наприклад, для того, щоб зрозуміти сутність такого економічного об’єкта як собівартість, необхідно знати не тільки з яких елементів вона складається, але і від чого залежить її величина за кожною статтею витрат. Чим детальніше буде розкладено приріст собівартості за елементами та статтями, тим більше будемо знати про це економічне явище і ефективніше управляти процесом формування собівартості.

Аналіз, як метод пізнання об’єктивної дійсності має свої особливості.

Поняття “*аналіз*” не ідентичне поняттю “*дослідження*”. Останнє значно ширше і є всебічним науковим вивченням предмету за допомогою різних способів і прийомів.

Аналіз, як метод пізнання реальної дійсності, безпосередньо пов’язаний із мисленням, усвідомленим активним сприйняттям людиною цієї дійсності, що передбачає використання синтезу та інших категорій і законів діалектики. В основу аналізу покладено *діалектичний метод дослідження*², який створює необхідний простір для абстрактно-логічних суджень. Основні принципи діалектики (рух, розвиток, саморозвиток, взаємозумовленість, взаємозалежність, причинно-наслідкова підпорядкованість, необхідність, випадковість, перехід кількості в якість) є базовими для використання в економічному аналізі. Мислення, а в даному випадку й аналіз, відображає загальне, диференціює та групує властивості речей, явищ, показників відповідно до їх сутності у розвитку та протиріччі.

Дослідження предметів та явищ природничими і технічними науками базується на використанні відповідних приладів, реактивів та інших засобів з наступною науковою абстракцією. *Аналіз суспільних явищ і процесів вимагає інших прийомів, переважно абстрактних*, які дозволяють уявно поділити явища, що розглядаються, на складові елементи.

² Діалектичний метод – метод наукового пізнання, що розглядає дійсність в її русі, розвитку та протиріччі.

Аналітичне розкладання цілого, складного не може бути довільним. Необхідно пам'ятати, що будь-який предмет має безліч складових елементів, властивостей, які повністю вивчити неможливо. Ось чому, виходячи з поставленого завдання, виділяються найбільш суттєві ознаки предмету, що дозволяє сконцентрувати на них основну увагу, відволіктися від несуттєвих або випадкових обставин. Останні під час аналізу умовно приймаються як постійні, незмінні, тобто їх дія виключається або суттєво послаблюється.

Аналіз виступає у діалектичній, суперечливій єдності з "синтезом" (від грецького – *synthesis*) – поєднання раніше розподілених елементів досліджуваного об'єкту в єдине ціле. Аналіз як метод розкладання цілого на складові елементи не може забезпечити глибину дослідження. Предмет і явища мають всезагальний зв'язок і взаємну обумовленість, тому їх необхідно вивчати в єдності, у взаємному зв'язку всіх сторін, елементів і частин. Встановлення взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємообумовленості – найбільш важливий аспект аналізу. Причинний зв'язок опосередковує всі господарські факти, явища, ситуації, процеси, причина породжує наслідок, останній знову перетворюється на причину наступної події або ситуації, чогось нового і так до нескінченності. Поза цим зв'язком господарське життя неможливо уявити. Взаємозв'язок між елементами, взаємозалежність і взаємообумовленість їх забезпечує синтез. Отже, аналіз передбачає синтез, лише поєднуючи їх можна науково пізнати предмети і явища в діалектичному зв'язку всіх сторін.

Діалектичний тандем "аналіз – синтез", який використовується у наукових дослідженнях, також називають аналізом у широкому розумінні цього терміну як способу пізнання предметів і явищ навколишнього середовища, який ґрунтується на розкладанні цілого на складові та вивченні їх в усій різноманітності зв'язків і залежностей.

Перехід від аналізу факторів до теоретичного синтезу здійснюється за допомогою взаємодоповнюючих методів пізнання дійсності – індукції та дедукції.

Індукція (від лат. *inductio* – наведення) – метод переходу від знання окремих фактів до знання загального. *Дедукція* (від лат. *deductio* – виведення) – метод руху думки від загального до часткового, виведення із загальних посилок наслідків часткового характеру.

При використанні методу індукції дослідження економічних процесів починається з одиничного – окремого господарського факту, явища, ситуації, які в сукупності і є господарським процесом. У поєднанні з методом індукції використовується метод дедукції. Це означає, що аналізуючи одиничне, одночасно враховується й загальне. Вивчаючи діяльність окремих виконавців і підрозділів, одночасно приймаються до уваги показники підприємства та місце в ньому даного підрозділу.

Таким чином, *аналіз* у широкому трактуванні – метод дослідження, який полягає в уявному розподілі явища або процесу на складові та виділенні

його окремих сторін, виявленні основи, що пов'язує усі частини в єдине ціле, і побудова на цій основі закономірностей його розвитку. Аналіз – синтез як сутність, як зміст і форма людського мислення комплексно вивчаються в множинному вимірі багатьма науками, але особливого значення ці всезагальні методи пізнання набули в економіці, де складають основу пізнання економічних процесів і явищ – економічного аналізу.

Становлення та розвиток економічного аналізу визначили його місце в системі суспільних наук і зв'язки з цими науками.

Самостійною наукою економічний аналіз визнаний всього чотири-п'ять десятиріч тому. Виділення економічного аналізу в спеціальну галузь знань зумовлено двома закономірностями суспільного розвитку:

⇒ практичною потребою в систематизації методів і методик аналізу в умовах ускладнення економічних зв'язків, необхідністю переходу від евристичних і описових методів пізнання до математичних, забезпечення достовірності інформації;

⇒ диференціацією наук як об'єктивною закономірністю розвитку наукової діяльності.

Економічний аналіз – це система спеціальних знань для дослідження зміни та розвитку економічних явищ і процесів у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості, з метою забезпечення цільового управління ними.

Визначальні риси економічного аналізу як науки, виділені професором Є.В. Мнихом, наведено на рис. 1.1.

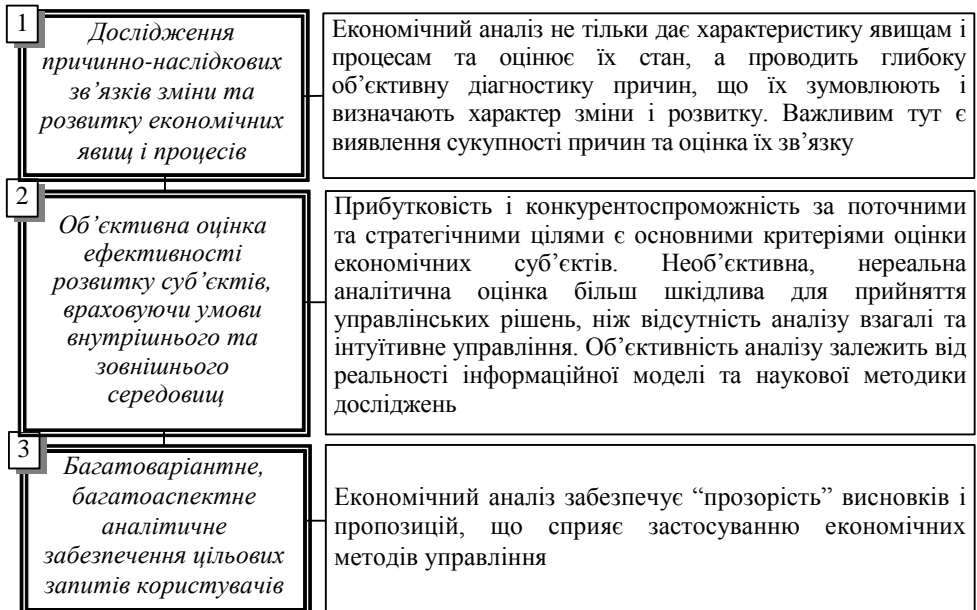

Рис. 1.1. Визначальні риси економічного аналізу

Особливість³ і складність економічного аналізу полягає в тому, що вивчається не статика, а динаміка. Аналітик тут схожий не на фотографа, а на кінооператора, який фіксує постійний перехід від одного кадру до іншого, від однієї ситуації до іншої, створюючи об'єктивний ланцюжок подій.

Для економічного аналізу важливим є характер мислення, пріоритети й цінності, що впливають на об'єктивну природу аналітичних висновків і пропозицій. Логіка аналітичного дослідження є методом сходження від абстрактного до конкретного, перетворення теоретичних положень у практичні результати.

Процес аналітико-синтетичної діяльності проходить через три взаємопов'язані стадії: спостереження, наукову абстракцію, формування нових практичних пропозицій і розумових висновків. Тріада процесу пізнання представлена на рис. 1.2.

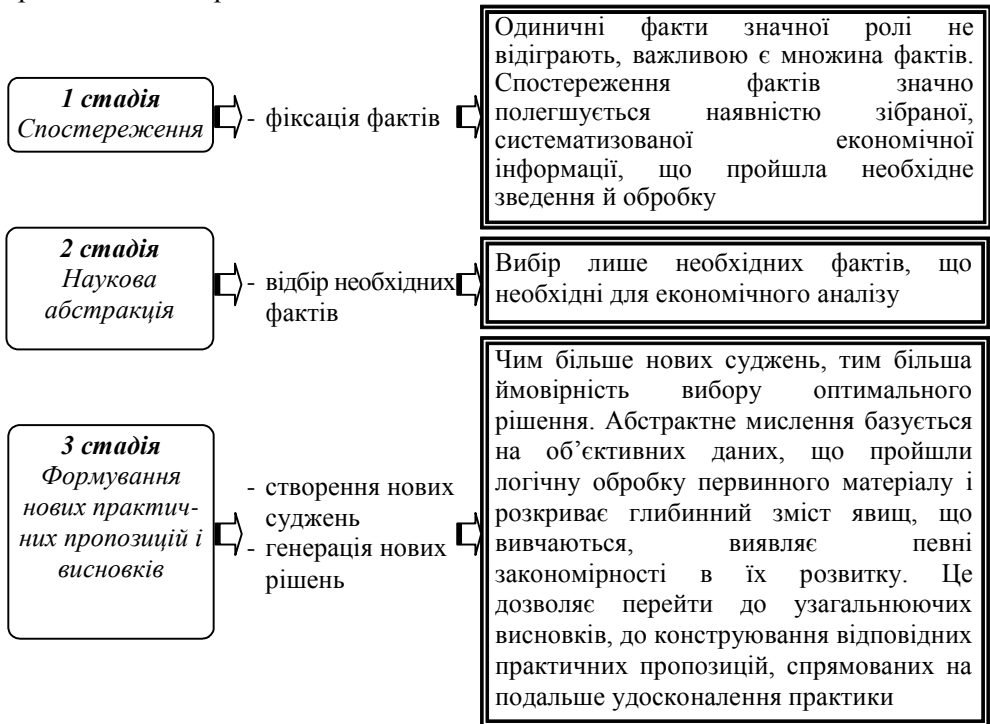

Рис. 1.2. Стадії аналітико-синтетичної діяльності

Таким чином, економічний аналіз як наука є системою спеціальних знань, яка пов'язана з дослідженням причинно-наслідкових зв'язків зміни та розвитку економічних явищ і процесів; вибором і обґрунтуванням ділового партнерства;

³ До особливостей економічного аналізу потрібно віднести роль у ньому людського фактору та бухгалтерського ризику. Це зумовлено тим, що аналіз є суспільною наукою, а тому судження про інформацію для аналізу та зроблених на підставі її вивчення рекомендаціях не можуть бути повними без врахування впливу цих факторів.

дослідженням зовнішнього економічного середовища, оцінкою підприємницького ризику; дослідженням економічних процесів у їх взаємозв'язку; науково-економічним обґрунтуванням цільових програм, бізнес-планів і оцінкою їх виконання; вимірюванням та комплексним оцінюванням використання ресурсного потенціалу в цілому і окремих його складових, дослідженням результативності діяльності суб'єкта господарювання в цілому та окремих його підрозділів, забезпечення прийняття оптимальних управлінських рішень, виявленням та вимірюванням резервів удосконалення економічних явищ і процесів тощо. Економічний аналіз – наука прикладна, базуючись на теорії пізнання, забезпечує практичну корисність діяльності людини, дозволяє раціонально обґрунтувати не тільки поточну діяльність, але й найближчу перспективу розвитку (адже раціонально управляти – означає передбачати).

1.2. Зміст, функції та завдання економічного аналізу

Тривають суперечки науковців щодо питання про межі економічного аналізу. У якості об'єкта економічного аналізу можуть виступати різні соціально-економічні системи та їх елементи (регіон, країна, ринок, сегмент ринку, підприємство, структурний підрозділ підприємства, складові його діяльності тощо). Відповідно розрізняють два рівні економічного аналізу: макроекономічний і мікроекономічний. На макрорівні (економіка країни, регіонів, видів економічної діяльності) економічний аналіз тісно інтегрується зі статистикою, набуває форми економіко-статистичного аналізу. На мікрорівні (економіка первинної ланки господарської системи) він реалізується як економічний аналіз діяльності підприємства.

Економічний аналіз є самостійною галуззю наукових знань, що має свій зміст і завдання. Зміст і завдання економічного аналізу залежать від соціально-економічного устрою, в умовах якого функціонує суб'єкт (підприємство).

В одержавленій адміністративно-командній економіці головними були оцінка виконання підприємствами планових завдань (як правило, кількісних показників виробництва та реалізації продукції), що централізовано затверджувалися, та визначення відповідності господарської діяльності підприємств економічній стратегії панівної політичної партії. У ринкових умовах зміст і завдання аналізу докорінно змінюються адекватно змінам, які відбуваються у характері та цілях господарської діяльності підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності будь-якої форми власності та організаційно-правової форми функціонування.

В Україні законодавчо закріплено три форми власності: державна (загальнодержавна та комунальна (власність адміністративно-територіальних одиниць)), колективна і приватна (Закон України “Про власність”; Господарський Кодекс України). Форма власності спричиняє впливаючи на порядок прийняття управлінських рішень, тим самим впливати на особливості організації економічного аналізу, його завдання і цільову направленість (детальніше в темі 3).

При трансформації економіки відбувається відповідне розширення складу досліджуваних об'єктів аналітичної науки, суб'єктів, виконуваних завдань, технічних прийомів. Серед *особливостей трансформаційних змін економічного аналізу* виділяють: утворення самостійних суб'єктів господарювання, висока конкуренція, наявність ризиків, поглиблення внутрішнього та зовнішнього аналізу, ситуаційний аналіз і моделювання “поведінки” економічної системи на багатокритеріальній основі, розширення інформаційної бази, залучення до проведення економічного аналізу маркетологів, юристів і спеціалістів інших видів діяльності, використання комп'ютерних технологій тощо.

Соціальне значення економічного аналізу У ХХІ столітті відбувається зміна парадигми економічного розвитку, що виражається у становленні так званої нової або інформаційної економіки – економіки, яка базується на знаннях та інформаційних технологіях. Ключовим ресурсом економічного розвитку стають не матеріальні ресурси, а інтелектуально-освітній потенціал країни. Знання, інтелект, інформація, інновації перетворюються в реальні фактори і самостійні продукти виробництва.

“Нова економіка” характеризується виникненням нових явищ у сферах технологій, фінансів, торгівлі, комунікацій і, відповідно, у таких функціональних науках, як бухгалтерський облік і економічний аналіз. Відповідно змістовне наповнення економічного аналізу трансформується адекватно до змін в економічному середовищі.

Відмінні риси “нової економіки” виділені М. Кастельсом:

1) продуктивність все більшою мірою залежить від використання досягнень науки і техніки, а також від якості інформації та менеджменту;

2) в розвинених капіталістичних країнах відбувається зміщення уваги виробників і споживачів від матеріального виробництва у бік інформаційної діяльності;

3) глибока трансформація організації виробничого процесу (від стандартизованого масового виробництва у бік гнучкого кастомизованного виробництва і від вертикально інтегрованої організації у бік горизонтальних мережових взаємовідносин між підрозділами);

4) глобальний характер економіки, при якому капітал, виробництво, менеджмент, ринки, праця, інформацію і технології організовано незалежно від національних меж;

5) революційний характер технологічних змін, в основі яких – інформаційні технології, що перетворюють матеріальну основу сучасного світу.⁴

Як відзначає професор з Великобританії Дж. Ходжсон: “сучасні економічні системи характеризуються найважливішою довготривалою тенденцією – прогресом знань і наростанням складнощів соціально-економічного життя”.

⁴ Стрелец И.А. Новая экономика и информационные технологии – М.: “Экзамен”, 2003. – с. 5.

Відповідно актуальним є питання про соціальне значення таких функціональних наук, як економічний аналіз, бухгалтерський облік, аудит. Обліково-аналітична інформація повинна, крім всього іншого, розкривати інформацію про наслідки діяльності підприємств для суспільства. Суспільство (як сукупність осіб) наділяє суб'єкти господарювання законними правами, наприклад, правами володіння і користування землею, природних ресурсів і найму робочої сили. Щоб дозволити суб'єктам господарювання існувати, суспільство повинне передбачати, що суспільна користь від такої діяльності перевищить витрати (збитки), які наносяться.

Соціальне значення економічного аналізу розглядається за такими напрямками:

⇒ соціальне значення як науки виявляється в розробці методів, що дають можливість суспільству оцінити виконання підприємством вимог і побажань суспільства; необхідних методик оцінки витрат і результатів діяльності суб'єкта господарювання як складової формування суспільного добробуту; методик аналізу достовірності обліково-економічної інформації. Адже господарські рішення, прийняті на основі недостовірної інформації, направлені як на зовнішнє середовище, так і всередину підприємства, порушують інтереси суспільства, негативно впливають на майбутнє підприємства та їх власників. За умови ведення так званого соціального обліку і формування додаткових нетрадиційних форм звітності, що містять відомості соціального характеру, – аналітики повинні визначити порядок обробки такої інформації для представлення її корисності;

⇒ соціальне значення як практичної діяльності, перш за все, передбачає адекватне використання розроблених методів і методик, вказаних вище. Цей напрям входить до сфери морально-етичного регулювання, а саме вироблення такого продукту – аналітичної інформації, який містить виключно достовірні дані, очищені від суб'єктивізму аналітика і замовника (користувача). Формування такої інформаційної бази є основою розвитку соціального обліку, економічного аналізу, аудиту, за допомогою яких і контролюється виконання вимог національного законодавства і суспільства в цілому;

⇒ соціальне значення економічного аналізу як навчальної дисципліни полягає у формуванні у студентів відповідних навиків, морально-етичних компетенцій.

Зміст економічного аналізу становить комплексне та взаємопов'язане дослідження процесів і явищ економічної системи, діяльності підприємств та їх структурних підрозділів, визначення на цій основі причинно-наслідкових зв'язків і тенденцій розвитку з метою обґрунтування та оцінки ефективності управлінських рішень.

У загальному вигляді зміст аналізу визначають: а) цільова спрямованість; б) виявлення та узгодження завдань аналізу, термінів виконання, кола спеціалістів-аналітиків; в) оцінка ситуації, що склалася,

вивчення причинно-наслідкових зв'язків об'єкта, ступенів і напрямів впливу окремих факторів, оцінка основних економічних показників функціонування об'єкта; г) вивчення умов, які позитивно та негативно впливають на кінцеві та проміжні результати, пошук варіантів розв'язання проблеми та їх зіставлення; д) підготовка одного чи декількох варіантів управлінських рішень.

У процесі економічного аналізу реалізуються його три основні функції: оціночна, діагностична та пошукова (рис. 1.3).

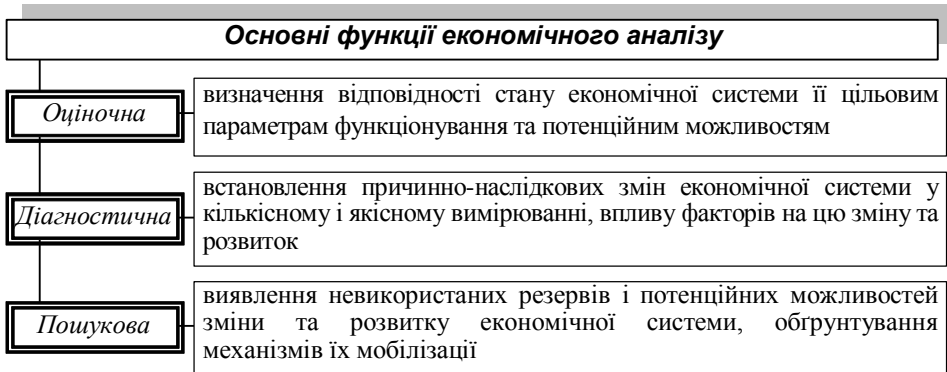

Рис. 1.3. Основні функції економічного аналізу⁵

Зміст економічного аналізу визначають його завдання (табл. 1.1). Успішна реалізація цих завдань сприяє оптимальному розвитку національної економіки в цілому.

Таблиця 1.1. Основні завдання економічного аналізу

№ з/п	Завдання	Зміст завдань
1	2	3
1.	Комплексна оцінка діяльності підприємства і його підрозділів за певні проміжки часу (розвитку економічної системи), місця економічної системи у ринковому середовищі, стратегії і тактики її розвитку	Проводиться виявлення позитивних і негативних чинників, що впливають на діяльність об'єкту, який аналізується, визначення кількісного розміру їх дії; підготовка даних щодо перспективи розвитку на наступні періоди з урахуванням даних про внутрішнє і зовнішнє середовище. У цьому виявляється органічний зв'язок економічного аналізу з реальним і обґрунтованим процесом планування
2.	Підвищення науково-економічної обґрунтованості цільових програм, бізнес-планів, виробничих програм, прогнозів і нормативів (у процесі їх розробки); сприяння покращанню системи планування.	Досягається здійсненням детального ретроспективного економічного аналізу; побудова тимчасових рядів за значний період дозволяє встановити певні закономірності в економічному розвитку. Ретроспективний і поточний аналіз завершуються перспективним (прогнозним) аналізом, що є основою для розрахунку прогнозних показників. Отже, бізнес-плани, прогнози докладно обґрунтовуються необхідними економічними розрахунками

⁵ Мних Є.В. Економічний аналіз. Підручник. – Київ: ЦНЛ, 2003. – С. 22-23

Частина 1. Теоретичні засади економічного аналізу

1	2	3
3.	Об'єктивне та всебічне дослідження та оцінка виконання планів і дотримання нормативів	За даними обліку та звітності здійснюється контроль виконання встановлених бізнес-планів і дотримання нормативів. На промислових підприємствах, наприклад, досліджується виконання виробничої програми за кількістю й асортиментом випуску, якістю, реалізацією продукції тощо. У торгівлі основну увагу звертають на обсяг оптового і роздрібного товарообігу, його асортиментну структуру тощо. Без стадії контролю формування будь-яких нормативів, як правило, взагалі стає непотрібним
4.	Визначення економічної ефективності використання ресурсного потенціалу (окремих складових та в сукупності); сприяння впровадженню в практику роботи підприємства науково-технічних розробок і провідних методів господарювання	Окремо досліджується ефективність використання засобів і предметів праці (будівель і споруд, технологічного обладнання, інструментів, сировини та матеріалів); трудових ресурсів (за чисельністю та професійним складом працюючих, основного, додаткового, обслуговуючого персоналу, продуктивності праці тощо); фінансових ресурсів у їх сукупності (тобто власних і залучених, основних та оборотних)
5.	Виявлення і вимірювання внутрішніх резервів (на всіх стадіях виробничого процесу)	Економічний аналіз як прикладна наука виправдовує себе повною мірою тоді, коли приносить реальну користь, що полягає у виявленні невикористаних резервів на всіх стадіях виробничого процесу; в порівнянні з досягнутим рівнем, збільшення випуску продукції та підвищення її якості, поліпшення використання виробничих ресурсів і зниження собівартості продукції, підвищення рентабельності та збільшення прибутку підприємства; розробці заходів щодо їх використання. Реалізація даного традиційного завдання в сучасній економічній ситуації ускладнюється необхідністю враховувати невизначеність і комерційні ризики, імовірнісний характер подій та їх оцінок, інфляційні процеси тощо
6.	Обґрунтування оптимальності управлінських рішень	Успіх господарської діяльності на всіх рівнях управління залежить від своєчасно прийнятих ефективних управлінських рішень, економічне обґрунтування яких здійснюється за допомогою економічного аналізу

Завдання економічного аналізу не вичерпуються наведеним вище переліком. Перед економічною наукою в цілому і перед економічним аналізом на різних етапах висувалися нові завдання, посилювалися раніше поставлені. Цей процес відбуватиметься і у подальшому. Економічний і соціальний розвиток підприємств, комп'ютеризація управлінського процесу ставить перед наукою та практикою аналізу нові, складніші завдання з оптимізації функціонування суб'єктів господарювання. Отже, завдання економічного аналізу трансформуються внаслідок змін підходів і вимог до економічного аналізу, потреб користувачів.

1.3. Місце та роль економічного аналізу в системі управління підприємством

Управління – це ефективне досягнення мети підприємства шляхом планування, організації, мотивації і контролю за ресурсами. Система управління забезпечує умови, необхідні для реалізації поставлених цілей, при цьому вирішальне місце належить економічним методам цілеспрямованої дії на об'єкт управління. Керівник, який хоче досягнути успіху в підприємницькій діяльності, не здійснить жодного організаційного, технічного або технологічного заходу доти, доки не буде обґрунтована його економічна доцільність.

Багатогранність і взаємозалежність діяльності підприємства визначають необхідність проведення аналізу господарських ситуацій. Цю роль у процесі управління виконує економічний аналіз.

Віднесення аналізу до складових управління обумовлено рядом обставин:

⇒ аналіз проводиться на всіх рівнях управління, в усіх підрозділах господарюючого суб'єкта і у складових економіки, є передумовою реалізації окремих функцій управління;

⇒ аналіз будується на єдиній методологічній основі, що дає можливість формувати загальні рекомендації з організації і проведення аналітичних робіт, що, у свою чергу, може слугувати основою для порівняння і аналітичних узагальнень на макроекономічному рівні.

Місце економічного аналізу в системі управління схематично представлено на рис. 1.4.

У системі управління виділяється керуюча і керована системи: *керуюча система* (суб'єкт управління) – сукупність органів, засобів, інструментів і прийомів управління; *керована система* (об'єкт управління) – господарська діяльність. Керуюча і керована системи пов'язані, знаходяться в постійній взаємодії та є замкнутим контуром управління.

Рис. 1.4. Місце економічного аналізу в управлінні

У процесі управління економічний аналіз виступає елементом як прямого, так і зворотного зв'язку між керуючою і керованою системами. Керівний орган передає управлінську інформацію на об'єкт управління, який, змінюючи свій стан, через зворотний зв'язок повідомляє керуючому органу про результати виконання команди і про свій новий стан. Становлення прямого та зворотного інформаційних потоків в управлінні можливе лише на базі аналітичних досліджень. При цьому, якщо у прямому зв'язку економічний аналіз забезпечує параметри можливого впливу на об'єкт управління в об'єкті управління управлінські рішення передаються у відповідні підрозділи, де забезпечується контроль за їх виконанням то у зворотному – дає оцінку ефективності такого впливу та доцільності його коригування.

Економічний аналіз перетворюється на зв'язкову ланку між функціями збору та обробки інформації (бухгалтерський облік) і функціями прийняття рішень (планування, організація, контроль тощо). Специфіка економічного аналізу полягає в тому, що він не безпосередньо регулює хід господарських процесів, а є необхідним етапом управлінської діяльності. У результаті економічного аналізу створюється загальна картина стану керованого об'єкту

з відображенням найсуттєвіших причинно-наслідкових зв'язків і надається підстава для розробки та прийняття управлінських рішень з регулювання процесів.

Характер і особливості об'єкта управління, зміни в його процесах складають зміст суб'єкта управління, удосконалюють його форми та методи.

Для забезпечення функціонування системи управління необхідна різноманітна інформація, що надається бухгалтерським обліком. Вся отримана інформація перевіряється; визначаються відповідність встановленим формам, правильність арифметичних підрахунків, співставність показників. Після цього інформація обробляється: відбувається загальне ознайомлення з документами, їх змістом; визначаються та порівнюються відхилення; визначається вплив факторів на об'єкт, що аналізується, виявляються резерви та шляхи їх використання. Відповідно до узагальнених і систематизованих результатів аналізу готуються проекти управлінських рішень, що передаються у систему управління.

Якщо бухгалтерський облік надає інформацію, то економічний аналіз повинен перетворити її в придатну для прийняття рішення.

У системі, що управляє, проекти управлінських рішень разом з іншою інформацією використовуються відповідно до загальних функцій управління для формування управлінських рішень, які передаються на об'єкт управління.

Отже, економічний аналіз займає проміжне місце, виступаючи як зв'язкова ланка між інформаційним етапом і етапом прийняття рішень (рис. 1.5), тим самим впливаючи на якість прийнятих управлінських рішень.

Рис. 1.5. Місце економічного аналізу в процесі прийняття управлінських рішень

Необхідність у проведенні аналізу виявляється на більшості стадій прийняття рішень, зокрема таких, як: попереднє вивчення господарських явищ і процесів, аналіз реального стану діяльності, вибір варіантів, оцінка відповідності економічного аспекту в підготовлених варіантах рішень іншим аспектам управління, узагальнення або синтез результатів аналізу й обґрунтування доцільності управлінських рішень.

Цільове спрямування аналізу в управлінні передбачає виявлення причинних зв'язків між подіями (отриманими кінцевими результатами, станом параметрів господарських процесів) і умовами, які призвели до даних подій або які можуть виникнути в майбутньому. Відповідно економічний аналіз забезпечує оцінку здійсненої події (факту) і встановлення умов, за яких ці події відбулися, відповідно формує необхідну інформацію для прийняття управлінських рішень.

У сучасних умовах господарювання зростає *роль економічного аналізу в управлінні*, що зумовлено наступними причинами:

⇒ змінюються механізм господарювання, принципи та методи управління;

⇒ з'являються нові досягнення у методології та організації аналітичних досліджень;

⇒ створюються нові форми господарювання;

⇒ необхідним є встановлення основних закономірностей розвитку підприємства, виявлення зовнішніх і внутрішніх факторів, стабільний чи випадковий характер відхилень, підвищення ефективності діяльності у зв'язку із обмеженістю та зростанням вартості сировини, підвищенням науко- і капіталомісткості виробництва.

У цих умовах керівник підприємства не може розраховувати тільки на свою інтуїцію та приблизні розрахунки. Рішення і дії управлінського персоналу повинні базуватися на точних розрахунках, глибокому і всебічному вивченні проблеми; бути науково обґрунтованими, мотивованими, оптимальними. Будь-який організаційний, технічний і технологічний захід не повинен здійснюватися без обґрунтування його економічної доцільності.

Звісно, економічний аналіз не може забезпечити підготовку управлінських рішень стосовно всіх аспектів діяльності підприємства, але він є надійним інструментом для вирішення проблем саме економічного характеру, а також для економічного обґрунтування рішень з інших проблем.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Охарактеризувати аналіз як спосіб розвитку економічного мислення.
2. Пояснити сутність діалектичного тандему “аналіз-синтез”.
3. Назвати та охарактеризувати, за допомогою яких методів пізнання відбувається перехід від аналізу до синтезу.
4. Розкрити зміст економічного аналізу.
5. Охарактеризувати основні функції економічного аналізу.
6. Вказати завдання, що постають перед економічним аналізом.
7. Розкрити визначальні риси економічного аналізу.
8. Вказати, яке місце і роль аналізу в системі управління підприємством.